

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Вернигоренко Ольги Сергіївни
«Футуризм в українському культурному просторі першої половини
XX століття»
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Серед проблем, до розгляду яких сьогодні звертається вітчизняна гуманітаристика, питання дослідження українського авангарду у цілому й одного з крайніх проявів напрямку, футуризму, що своєю появою знаменував незворотні зміни в осмисленні значення культури в історії людства, посідає помітне місце. Упродовж двох останніх десятиліть увагу фахівців привернули роботи В. Вовкуна, Я. Демиденко, С. Жадана, С. Холодинської, Т. Чоп, О. Ковальнової, О. Капленко та інших. Дослідження означених авторів виявили низку важливих аспектів вивчення різних проявів вітчизняного авангарду. Це стосується, передовсім, формування нових міждисциплінарних підходів до вивчення футуризму, виявлення й ґрунтовне дослідження естетичної й аксіологічної сутності напрямку, спрямування векторів вивчення творчих доробків представників вітчизняного футуризму в царину культурології тощо. Означений перелік проблем, представлений у дисертації Вернигоренко О. С., зумовлює актуальність теми дослідження, яке спирається на потужну теоретичну та джерелознавчу бази.

Визначена авторкою мета роботи дисертації як дослідження генезису та трансформації футуризму в контексті загальноєвропейських культурних процесів та особливостей їх здійснення в Україні у першій половині XX століття визначається чіткістю і логічно впливає з контексту побудови всього дослідження.

Відповідно до мети послідовно й виважено обрано завдання дослідження, спрямовані, зокрема, на аналіз та структурування використаних джерельної бази та теоретичної основи роботи. Дотичним до означених завдань є і формулювання визначення та обґрунтування теоретико-методологічних засад вивчення футуризму. Оскільки подана до захисту робота носить міждисциплінарний характер, одним із ключових завдань дослідження дисертантка ставить обґрунтування шляхів

застосування методологічного потенціалу загальнонаукового принципу еволюції у розгляді соціокультурного явища футуризму у його окремих національних проявах, зокрема зарозумілої мови як чинника становлення футуризму в українському культурному просторі початку ХХ ст.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів дисертації Вернигоренко О. С. забезпечується успішним використанням пізнавальних можливостей соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального та історичного підходів, а також низки методів – джерелознавчого пошуку, який знайшов своє найширше застосування у першому розділі роботи, зокрема при виборі й класифікації залучених до дослідження документів; діахронного, який забезпечив логіку викладу історичної частини дослідження; просопографічного, застосування якого сприяло неупередженому аналізу й висвітленню творчих шляхів представників футуризму, їхнього місця й ролі в історії напрямку й історії культури у цілому тощо. Теоретичну базу дослідження склали публікації фахівців у галузі культурології, філософії, історії, філології. Всього авторкою опрацьовано 314 найменувань.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У цілому зміст роботи відповідає меті, завданням, авторській концепції та логіці дослідження. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок. Основний текст викладено на 175 сторінках. Матеріал дослідження викладено якісно, основні положення аргументовано. Відповідно до кваліфікаційних вимог текст дисертації завершується висновками і списком використаних джерел.

У вступі (стор. 8 – 14) розкрито актуальність досліджуваної теми, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження; наведено дані про її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості щодо особистого внеску дисертантки та апробації результатів дисертаційної роботи.

Відповідно до вимог написання дисертації у першому розділі роботи – «Методологічні засади як функціональний інструмент визначення та застосування

понятійно-категоріального апарату дослідження», що складається з трьох підрозділів, Вернигоренко О. С. здійснено огляд наукової літератури та джерел з проблематики роботи, визначено методологію дослідження, подано дефініцію поняття футуризм. Прикметно, що в роботі присутнє авторське визначення футуризму, як «унікального філософсько-естетичного, соціально-політичного, семантико-сміслового та літературно-художнього феномену, яким він постав на початку минулого століття в українському культурному просторі, ознаменувавши своєю появою оновлене розуміння культури як соціального явища» (стор. 15). Таке визначення значно розширює сутнісне розуміння футуризму, що визначаємо як один із позитивних моментів роботи.

Серед важливих результатів розділу заслуговує уваги проведене дисертанткою ґрунтовне дослідження теоретичного стану вивчення футуризму вітчизняними вченими, а також істориками, мистецтвознавцями й літераторами, які представляють українську діаспору. Хронологічні межі історіографії питання сягають від початку минулого століття до крайніх праць, які виходили друком в Україні й за кордоном. Не менш важливим є висвітлення, класифікація й аналіз джерельної бази дослідження. Проте, тут хотілося б додати, щоб до роботи поруч із неопублікованими джерелами, які стосуються представників вітчизняного футуризму, авторка долучила й ті, які містять інформацію про співпрацю митців-новаторів із «класиками» літератури початку ХХ ст., або джерела літературних опонентів Михайля Семенка, Гео Шкурупія та інших. Проте, дане зауваження носить рекомендаційний характер і може бути розглянуто Вернигоренко О. С. як один із векторів написання майбутніх наукових розвідок.

Гарне враження складають матеріали підрозділу 1.3 «Методи дослідження», в якому дисертантка проявила ґрунтовний науковий підхід до вибору шляхів здійснення дослідження, які не обмежуються звичними для культурології інтерпретаціями. Зокрема, застосування дедуктивного методу, який дозволив «розглянути футуризм як загальноєвропейське філософсько-культурне явище початку минулого століття й заразом виокремити національні ознаки цього новаторського напрямку у кожній з країн, де він представлений» (стор. 60) авторка

подає крізь призму теоретичних узагальнень Рене Декарта. Застосування в роботі біографічного методу досліджень відбувається, спираючись на праці французького літературного критика Шарля Огюстена де Сент-Бева (стор. 64-65).

Переконливим, хоч і нестандартним для культурології, в роботі постає обрання дисертанткою одним із центральних підходів дослідження, розробленої Іммануїлом Кантом теорії пізнання й застосування її основних позицій для дослідження глибинної природи футуризму та явища зарозумілої мови (стор. 60 – 61, 70). Найбільш широке застосування цей метод отримав у розділах роботи, які присвячені означенню місця й ролі мови у становленні футуризму.

У другому розділі – «Виникнення та становлення футуризму в умовах зміни європейської світоглядно-когнітивної парадигми» – досліджуються передумови й причини виникнення футуризму в Італії і Франції на початку ХХ ст., ідеологічні трансформації напрямку, його поширення в країнах Європи. Спираючись на біографічний метод дослідження, дисертантка в контексті авторської аргументації розглядає Францію як країну, де знаходяться культурно-історичні витoki футуризму й доводить, що ідеї творення новітньої концепції розвитку мистецтва родоначальник футуризму Філіппо Марінетті черпав саме із життя Франції (стор. 74 – 76). Така точка зору є новою у вітчизняній культурології й історії мистецтва, у яких переважає твердження про Італію, як єдино можливу країну виникнення новаторського напрямку. Також слід відзначити, здійснений дисертанткою ретельний аналіз маніфестаційної спадщини європейського футуризму, що дозволило простежити трансформаційні зміни напрямку.

У підрозділі 2.3 «Роль мови у становленні футуризму» Вернигоренко О. С. розкривається з вагомих пунктів новизни, а саме обґрунтовується гіпотеза про загальну оцінку явища футуризму «як об'єктивної пізнавальної закономірності, що полягає у пошуку людиною на зламних етапах розвитку культури універсальних форм осягнення та передачі культурних смислів новітніми та нетрадиційними засобами, зокрема, поетичної мови, що позначена у дослідженні як явище футуристичної протомови» (стор. 121). Такі висновки досягаються, зокрема, залученню результатів, здобутих у попередніх розділах роботи і які відображають

ідеї оновлення культури й мови зокрема у французькому та італійському виявах футуризму, а також завдяки аналізу широкого кола результатів творчої та програмової діяльності російських митців-новаторів, у яких, з одного боку помітні заклики до оновленої історії сучасної людини через повернення до витоків її первісного існування й створення відмінної від існуючої лінгво-філологічної моделі передачі культурних смислів.

Третій розділ – «Зовнішні та внутрішні чинники трансформації футуризму в Україні» – присвячений питанням появи й розвитку футуризму на вітчизняних теренах початку минулого століття.

Цікавою в роботі є постановка проблеми походження вітчизняного футуризму. Оскільки прихід новаторського напрямку в історію вітчизняної культури пов'язують з іменами як художника й поета з Сумщини Давида Бурлюка, так і поета Михайля Семенка, авторка переконливо доводить, що вплив автора ідей кверофутуризму та панфутуризму, засновника київських і харківських літературно-мистецьких угруповань (йдеться про Михайля Семенка), на становлення напрямку в Україні значно глибший. Тоді як Давида Бурлюка, можна вважати «вітчизняним першопрохідцем європейського авангарду» (стор. 20).

У розділі авторка порушує проблему місця й ролі особистості в процесі становлення й еволюції футуризму. Зокрема, в роботі розглянуто постать поета Михайля Семенка як точку відліку трансформаційних процесів футуризму в Україні. Незважаючи на те, що в сучасному культурологічному дискурсі неодноразово поставало питання місця й ролі Михайля Семенка в українському авангарді (Л. Якимчук, С. Жадан, С. Холодинська, А. Біла, Д. Горбачов та ін.), в роботі Вернигоренко О. С. присутні оригінальні трактування творчих і життєвих іпостасей поета. Зокрема, основним методологічним підходом аналізу творчості Михаяля Семенка в роботі виступає вчення Іммануїла Канта про геніальність. Відповідно, в результаті проведених досліджень дисертантка доходить висновків, що творчі здобутки очільника вітчизняних новаторів можна вважати геніальними, оскільки вони є «оригінальними в своєму роді, стали взірцевими для значного кола сучасників поета, створили передумови для розвитку нового культурно-мистецького

напрямку в історії ХХ ст. (соціалістичного реалізму), та є такими, що відображають події, які випереджають час написання творів» (стор. 154).

Здійснений дисертанткою детальний аналіз аксіологічного вектору творчості, який сформувався під впливом футуристичних ідей і полягав, зокрема, в розумінні культури «як буття фактів, у яких відображені цінності» (Г. Ріккерт) (стор. 167), безпосереднього учасника й організатора новаторських угруповань, поета, письменника, вченого Микола Бажана, постає переконливим аргументом на користь думки про еволюційний шлях футуризму як ідеї, тривалість якої не залежить від того чи існують масові напрямки, які б її втілювали.

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Вернигоренко О. С., не можемо не вказати на ті позиції, які, на нашу думку, потребують додаткового уточнення і коментарів.

1) Аналіз творчості українських футуристів було здійснено в межах переважно літературного вияву напрямку. Однак, хотілося б, щоб дисертантка навела приклади прояву футуристичних ідей в інших видах мистецтва.

2) Вернигоренко О. С. значну увагу в роботі приділяє аналізу творчості Михайля Семенка, спираючись на вчення Іммануїла Канта про геніальність. Проте, такий же підхід не застосовує до аналізу творчості інших представників вітчизняного футуризму (Гео Шкурупія, Миколи Бажана). Тому до авторки дослідження виникає запитання: чи можемо ми вважати творчість згадуваних українських футуристів такою, що відповідає визначенню поняття геніальність?

3) У дослідженні варто було б окремо звернути увагу на висвітлення й потрактування понять «футуризм в Україні» та «український футуризм», вказавши на різницю визначень.

Однак висловлені міркування мають рекомендаційний характер і не знижують значення виконаного Вернигоренко О. С. дослідження. У цілому, дисертаційна робота є самостійним, особисто виконаним дисертанткою дослідженням з обраної теми, що постає своєчасним культурологічним дослідженням, в якому представлені перспективні напрями вивчення української культури, а також зібраний та систематизований значний теоретичний матеріал. Висловлені зауваження та

поставлені запитання не ставлять під сумнів вагомість і новизну отриманих результатів.

Теоретичне та практичне значення роботи визначається підготовленим дисертанткою методологічним інструментарієм та категоріально-понятійним апаратом. Узагальнені висновки дисертації можуть бути використані в ході розробки навчальних посібників, спецкурсів з культурології, історії культури, мистецтвознавства тощо. Незважаючи на переважно теоретичне спрямування роботи, окремі положення дисертації можуть залучатися до сфери наукового консультування.

Автореферат передає основні положення дисертації. Публікації за темою дисертації відповідають вимогам МОН України до кандидатських дисертацій і кількісно, і за змістом.

Дисертація Вернигоренко О. С. на тему «Футуризм в українському культурному просторі першої половини ХХ століття» відповідає державним кваліфікаційним вимогам пп. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 із змінами й доповненнями, паспорту спеціальності, профілю спеціалізованої вченої ради. Авторка даного дослідження Вернигоренко О. С. заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент:

доктор культурології, професор,

завідувач кафедри культурології та інформаційної діяльності

Маріупольського державного університету

Ю. С. Сабадаш

*Особистий підпис
Ю. С. Сабадаш
засвідчує
підписання
вченої ради
(Трשוב ГМ)*

